

Tema

FÖRSVARETS hundar

De avslöjar intrång, spårar fiender och hittar gömda vapen när som helst på dygnet. Det är inte vilka hundar och förare som helst som arbetar med att försvara Sverige.

TEXT: TINA ANDERSSON

Hundar är en viktig del av det svenska försvaret. Så viktig att det faktiskt är hemligt exakt hur många som är i tjänst inom olika områden i landet. Det är ju svårare att försvara sig om en tänkbar fiende redan känner till var man kan möta en vältränad hundnos.

Major Thomas Goder berättar däremot gärna om hundarnas spännande uppgifter och träning för Brukshundens läsare. Thomas är chef på Försvarmaktens Hundtjänstenhet (FHTE) som föder upp och tränar hundar till Försvarmaktens kontinuerligt tjänstgörande krigsförband.

TRE TYPER AV HUNDAR

Tjänstehundarna är antingen patrullhundar, ammunition- och vapensökhundar eller kombihundar.

Den största gruppen är patrullhundar. De kan utföra sitt jobb antingen när de bevakar en plats eller är i rörelse tillsammans med sin förare. Genom att lyssna och vädra i vinden kan hunden uppfatta och sedan visa föraren i vilken riktning det finns en människa. Patrullhundar kan också spåra och söka efter människor och föremål.

– Patrullhundar i Sverige ger underrättelser till Försvarmakten varje dygn, avslöjar Thomas.

En lite mindre grupp sysslar med vapen- och ammunitionssök. Hundarna använder luktsinnet och markerar fynden, ofta genom att bli stilla och titta i fyndets riktning.

– Vapen- och ammunitionssökhundarna kan ha tilläggsdressyr vägsök. Den förmågan har vi använt i Afghanistan när vi letat efter explosiva ämnen, säger Thomas.

MINHUNDAR AVVECKLADE

Försvaret har också börjat med kombihundar. Det är en ännu så länge ganska liten grupp patrullhundar som även är tränade att söka efter vapen och ammunition eller narkotika.

Från och med 2017 är verksamheten med minhundar avvecklad. Enligt Thomas finns inte behov av minhundar på samma sätt som tidigare för att röja upp i krigshärdar. Den tidigare försvarssysslan sköts numera främst av icke-statliga organisationer, så kallade NGO:s, non government organizations på engelska.

– En uppgift på den internationella arenan som kan bli aktuellt i framtiden för försvaret är i stället hundar som kan detektera kemiska vapen, säger Thomas.

FÖRST EN PROVPERIOD

Försvarets egna hundar kommer från FHTE:s avelsstation i Sollefteå i Västernorrlands län. Valparna placeras ut till fodervärdar och vid cirka 15–18 månaders ålder får de genomgå en lämplighetstest. Resultatet i testet avgör vad hunden ska bli, exempelvis tjänstehund inom Försvarmakten, polishund eller avelstik. Hundar som inte passar som tjänstehundar säljs till andra myndigheter eller placeras hos privatpersoner, oftast fodervärderna.

Thomas beskriver att de cirka 60 hundar om året som plockas ut till försvaret får börja med en provperiod, kallad fördressyr, vid FHTE:s hundavdelning i Märsta utanför Stockholm. Fördressyren är på 3–6 veckor och därefter utvärderas hunden.

- PATRULLHUNDAR I SVERIGE GER UNDERRÄTTELSE TILL FÖRSVARSMAKTEN VARJE DYGN, AVSLÖJAR THOMAS.

Fotograf: Andreas Norin,
Pantheon Film & Fotografi AB

– Går allt som vi hoppas fortsätter hunden vidare in i träning som tar 6–10 månader. Dressyren är indelad i ett antal skeden och delprov beroende på vad hunden ska bli, förklarar Thomas.

FYSTRÄNING VIKTIG

Alla hundarna får mycket fysisk träning som gör att muskulatur och ligament blir starka och uthålliga på lång sikt.

– Dra däck har vi slutat med. Däremot finns en skrittmaskin som långsamt bygger upp muskulatur och skelett, säger Thomas.

FHTE har anställda hunddressörer som sköter den praktiska träningen. Patrullhundar får mycket miljöträning och övas en hel del i ordning och reda. Träningen går ut på att få fram en hund som skapar en bra relation till sin förare och som lyder föraren. Dressörerna lägger mycket tid på vind-, ljud- och spårupptag. Spårningen sker på alla typer av underlag, hårda och mjuka. Hundarna får också lära sig sök efter person. Momentet att markera korrekt tränas in separat.

Även sökhundarna får arbeta mycket med miljö och lydnad, men de får framför allt utveckla sin sökmetodik.

– Sökhundarna ska ha ett systematiskt sök, stabila markeringar och vara uthålliga. De ska också lära sig vilka ämnen och vapendelar de ska söka efter och markera, säger Thomas.

FORTSÄTTNING SOM EKIPAGE

När grunddressyren är avklarad genomgår hundarna ett slutprov för att se om de klarar kraven för Tjänstehund 1.

Efter grunddressyren överförs hunden till utbildningsavdelningen där den blivande föraren tar över. Efter genomförd hundförarutbildning jobbar de ihop sig ut på det förband där ekipaget ska tjänstgöra. Sedan behörighetsprövas hund och förare tillsammans som ett ekipage. Godkänns ekipaget är hunden en Tjänstehund 2 och kan därefter jobba operativt. Det finns också hundförare som har behov av att få sin nuvarande hund ersatt

om hunden av olika skäl ska tas ur tjänst. Då levereras hunden från FHTE hundavdelning direkt till krigsförbandet.

HUNDFÖRARNAS UTBILDNING

Det är krigsförbanden som avgör vilka soldater som ska bli hundförare. De blivande hundförarna får 16 veckors grundkurs vid FHTE:s utbildningsavdelning i Kungängen utanför Stockholm. Den första delen i utbildningen har alla soldater gemensamt. Sedan delar man upp sig i grupper med patrullhundförare för sig och sökhundförare för sig.

– När man varit hundförare i ett antal år kan man gå 2 plus 2 veckor kompetensutveckling i sin befattning. Det finns också en utbildning i skyddsdressyr att bygga på med, säger Thomas.

Det finns även en utbildning som heter Hundtjänst. Det är en introduktion för den som inte är hundförare själv men behöver veta hur man använder hund i arbete, exempelvis gruppchefer och plutonchefer som har hundar i förbandet.

Fristående kurser, i till exempel skyddsdressyr, genomförs efter behov och en hundinstruktörskurs på fem veckor finns också i kursutbudet.

– Under 2015 hade vi cirka 2000 elevdygn på FHTE:s utbildningsavdelning, säger Thomas.

UTMANING ATT HITTA PERSONAL

Enligt Thomas är FHTE privilegierat som har eget avelsprogram.

Enheten får de hundar den behöver och de har blivit bättre över tid.

Det är svårare att hitta blivande dressörer och instruktörer.

– Det är få som uppfyller kraven. En anledning är att färre är aktiva inom bruks nu än förr. Det är inte heller alla som har möjlighet att flytta till Stockholmstrakten, säger Thomas.

Instruktörer för blivande hundförare bör ha militär bakgrund. Instruktörer och dressörer som är civilanställda utbildas i stridsteknik. ▶

- Funktionsförvaltare Peter Öhrling är högsta specialistofficeren inom hundtjänsten och placerad i FHTE:s ledningsgrupp.

Han berättar att Sverige skickat ekipage på utlandstjänst sedan 1950-talet. Platser där svenska hundar gjort insatser är Gaza, Sinai, Cypern, Kongo, Libanon, Bosnien, Västsahara, Kuwait, Kambodja, Laos, Kosovo och Afghanistan.

– Den senaste insatsen var i Afghanistan och den avslutades 2015. Nu är det mer fokus på skarpa lägen och förebyggande arbete i Sverige. Hundarna gör samma saker som utomlands men nationellt, säger Peter.

TRÄNING FÖR UTLANDSTJÄNST

Hundar som ska verka utomlands får normalt en akklimatiseringsperiod om 3–4 veckor på plats i den nya miljön.

– Allting som går utanför hundens normalbild är svårt. Det kan vara ovanligt kallt eller ovanligt varmt väder. Tjänst i öken kräver till exempel att man tränar på att vätska upp hunden. Het sand och kall snö kan kräva skyddsskor och i kyla behöver hunden mer foder, säger Peter.

Temperaturen förändrar doftbilden och påverkar uthålligheten. Det måste man vara medveten om och ta hänsyn till, poängterar Peter. Bara för att en hund spårar bra i svensk skog spårar den inte automatiskt bra i en afghansk stenöken. Man kan försöka hitta träningsområden i hemlandet som liknar det man ska till, men det räcker inte riktigt.

INTERNATIONELLA SAMARBETEN

FHTE samarbetar med andra länders hundtjänstenheter. Det tätaste samarbetet finns i det nordiska försvarssamarbetet NORDEFKO, där Norge, Finland, Danmark och Sverige är med. Representanter träffas flera gånger årligen för hundträning och träning av ekipage. Instruktorer från alla länderna deltar och även veterinärer. I somras hölls samarbetets årliga kurs i Sverige. I år är det Finlands tur att vara värd.

Det finns även ett utbyte i den europeiska försvarsbyrån EDA och Sverige sitter med i expertpanelen för militärhundar i NATO, försvarsalliansen mellan Nordamerika och Europa.

– Det bästa med de internationella samarbetena är erfarenhetsutbytet, säger Peter.

SKILLNADER MELLAN LÄNDER

Varje land har sina styrkor. Sverige är generellt fokuserat på spår och förföljande, beroende på att vi har stora ytor av beväxt terräng.

– Vi har bra spårhundar. En annan sak som andra länders representanter uttrycker är att de är avundsjuka på att vi äger vårt eget avelsmaterial, säger Peter.

Skyddsarbetet har däremot legat nere en period i Sverige, därför ligger andra länder före där, enligt Peter. Nu när Sverige har fler anställda hundförare i stället för som tidigare många värnpliktiga har FHTE påbörjat förarskydd igen.

– Vi har duktiga hundförare men vi har inte lika mycket erfarenhet av skyddsarbetet, säger Peter.

Han förklarar att arbetet med tjänstehundar är likartat inom Norden. Jämfört med länder utanför Norden är skillnaderna större. Där står hundarna exempelvis ofta i hundgård i stället för att bo hemma hos sina förare.

Peter tycker att ekipagen blir tajtare när de lever ihop och tränar i vardagen. Den viktiga passivitetsträningen är lättare att få till hemma. Hunden lär sig att man kan vänta lugnt fast man är med.

– Hunden måste ha förmåga att växla mellan engagemang och passivitet. En hund som inte hittar avknappen drabbas av människans motsvarighet till att gå in i väggen.

Det är inte bara Sverige som får nytta av Försvarsmaktens hundar. Vi har en lång historia av att skicka duktiga ekipage att hjälpa till i länder som Kongo, Libanon och Laos.

FÖRDELEN MED HUND

Tidsvinsten är den stora fördelen med att använda hundar i Försvarsmakten.

Hunden hjälper till att hitta vapen och ammunition utan att väggar behöver brytas

upp. Man behöver inte göra åverkan i en stor byggnad eller gräva upp hela skogspartier bara för att lokalisera det man letar efter. Peter tar exemplet om en pistol skulle vara nedgrävd på en fotbollsplan. Det skulle kanske ta en kvart för en hund att hitta den och gräset skulle vara intakt.

– Hunden ska underlätta för och försvara Försvarsmaktens personal genom att vara en sensor, säger han.

KVALITETSSÄKRING EN UTMANING

Det ligger an på FHTE att vara 100-procentig. Det är avgörande att veta att hunden markerar ammunition i en mässingshylsa, inte att den markerar mässing i pappersklippsa.

– Det svåra för hundföraren är att verkligen lita på sin hund. Förr eller senare får man frågan ”Är du säker?”.

Peter beskriver att hundförarna måste vara lämpliga, för det är mycket stora krav som vilar på dem. De ska vara professionella och engagerade i hundarna. Samtidigt ska de inte bara se hunden som en kompis utan även som Försvarsmaktens instrument.

– Det är inte vem som helst som blir hundförare i försvaret. I jobbet kan det hända att man får stå ute på post i regnet nattetid och det ingår att sköta och träna hunden på fritiden. Jag skulle vilja ge medalj till alla hundförare. Det är de värda, säger Peter.

En bra hund för försvaret har stor självtillit och stort engagemang. För att försäkra sig om tillgången på passande individer bedriver Försvarmakten egen avel.

FÖRSVARETS AVEL AV TJÄNSTEHUNDAR

Ungefär 200 schäfervalpar om året föds på avelsstationen i Sollefteå, där tidigare Statens Hundskola låg. Verksamheten startade i sin nuvarande form 2005 i nya lokaler på det tidigare I21 området. Sedan 2011 sker aveln i samarbete med Polisen, i enlighet med ett särskilt regeringsuppdrag, och målsättningen är höjd till 300 valpar om året. Den mängden ska fortsätta att trygga hela Försvarmaktens behov och därtill halva Polisens.

Erik Wilsson är filosofie doktor i etologi och avelsansvarig vid Försvarmakten. Han berättar att hundarna exteriörmässigt ska ha en sund kroppsbyggnad och vara normalvinklade. I dag ligger tikar strax under och hanar strax över 60 centimeter i mankhöjd.

– Vi skulle vilja ha dem något mindre och lättare. Vi tror att de skulle hålla bättre för tjänstgöring då. En liten hund har också lättare att komma till i sök, säger Erik.

TÄVLINGSHUND MER KÄNSLIG

En bra tjänstehund ska ha stor arbetsvilja, vara livlig och energisk, modig, okänslig och orädd. Försvaret vill ha stor självtillit och stort engagemang hos hundarna, men inte så mycket aggression. Vid en snabb genomgång låter det som önskemål för en bra tävlingshund inom bruksgrenarna också, men det finns en skillnad.

– En tävlingshund vill man ofta ha lite mer känslig än en tjänstehund. En känsligare hund är mer lättdresserad och blir lättare följsam med föraren, vilket är önskvärt hos en tävlingshund, säger Erik.

Tävlingshunden utsätts inte för samma påfrestningar som tjänstehunden och behöver därför inte vara lika robust och tålig; egenskaper som följer med hög självtillit.

TJÄNSTEHUNDEN FÖRR OCH NU

När man pratar om självtillit menar man hur stabil hunden är och hur den exempelvis hanterar rädsor. Egenskapen kan även beskrivas som en kombination av egenskaperna nerver, hårdhet och dådkraft. Engagemanget beskriver hur energisk hunden är och detta är vad vi i dagligt tal kallar arbetslust.

Erik berättar att hundarna vid tidigare Hundskolan i Sollefteå på 1970 till 1980-talet hade hög självtillit men saknade lite av det engagemang som man vill ha i dag. ”Järnspisar” kallade man dem, skämtsamt men vänligt.

– Det är svårare att i avelsarbetet förändra självtilliten än att förändra engagemanget. I dag har vi genomgående tillräckligt högt engagemang hos hundarna, däremot vill vi i framtiden få fram hundar med högre självtillit, säger Erik.

KAN VARA KRÄVANDE

En hund som tror på sig själv, inte låter sig skrämmas och dessutom är mycket aktiv kan upplevas som jobbig under uppväxten. Hundarna från avelsstationen bor hos fodervärddar tills det är dags för lämplighetstest vid 15–18 månaders ålder.

Erik berättar att de fodervärddar som orkat ha kvar krävande hundar ofta har satsat på att göra förnuftiga saker tillsammans med dem. De har satt gränser och aktiverat hunden med övningar som lärt hunden att samverka samtidigt som den fått

utlopp för sin energi. Det kan vara att lära hunden gå i koppel och att lägga spår.

– Det är viktigt med kvaliteten i samvaron. En sådan här hund mår inte dåligt av att ligga och ta igen sig de timmar man är på jobbet, men när man kommer hem behöver den kvalitetstid och inte bara få sköta sig själv i trädgården, säger han.

LÄMPLIGHETSTEST

Lämplighetstestet brukar förkortas L-test. Det skulle enkelt kunna beskrivas som en lite mer utförlig form av mentalbeskrivning hund (MH) som många brukshundklubbar anordnar. Delar som finns med i L-testen men inte i MH är exempelvis reaktion i ett mörkt rum, gå i metalltrappa, stå på ett ostadigt bord och uthållighet i sök.

Erik berättar att L-testet i framtiden förmodligen kommer att genomföras tidigare, vid 12 månaders ålder. Allt pekar på att det går att göra en lika säker bedömning av hundarna då.

– Hunden kan påbörja dressyren tidigare och eventuella problem som uppstår hos fodervärden har inte hunnit cementeras på samma sätt. Dessutom kommer hunden i tjänst tidigare och kan vara i tjänst längre, säger han.

Däremot siktar inte det svenska försvaret på att lägga L-testet vid 6 månader, vilket andra nordiska länder provar.

– Vi tror att en så tidig gallring leder till en osäker bedömning och att vi slår ut hundar som hade kunnat bli bra tjänstehundar.

TRO PÅ VALPEN

Erik testade tillsammans med forskaren och etologen Lars Fält över 1000 schäfervalpar vid tidigare Statens Hundskola. Man ville då bland annat prova om det gick att gallra ut en del valpar redan vid åtta veckors ålder. Det visade sig dock att det inte fanns något samband mellan valptestresultatet och hur hundarna senare uppträdde när de testades som vuxna.

Erik anser att det beror på två saker: De egenskaper man vill ha hos den vuxna hunden har för det första inte mognat fram tillräckligt vid 8 veckors ålder för att låta sig bedömas. För det andra påverkas hunden väldigt mycket under unghundstiden. Det gör att mindre skillnader i personlighet som går att se hos valpar överskuggas av allt som hunden får uppleva under det kommande året.

För en vanlig valpköpare tycker Erik att det är bättre att fokusera på rätt föräldrar till valpen än rätt valp i kullen. När valpen sen kommit hem är det viktigt att utveckla önskvärda egenskaper och att stävja mindre önskvärda. Det viktigaste är inte vilken valp man väljer i en kull utan att man är övertygad om att man har valt den bästa.

– Man måste tro på sin hund, säger Erik. ▶

SBK UTBILDAR HEMVÄRNSEKIPAGE

- Mycket i bruksgrenarna har militärt ursprung, som att springa med meddelanden mellan förband (rapport) och att leta efter skadade på slagfältet (sök). Ännu i dag är SBK en viktig del av totalförsvaret.

Många känner den lokala brukshundklubben främst som ett ställe där man går valpkurs, lär hunden allmänt uppförande, tränar rallylydnad eller tävlar i exempelvis spår. Men Svenska brukshundklubben är också en frivillig försvarsorganisation.

Håkan Holmberg är sammankallande i SBK:s försvarsmaksgrupp, som ingår i utskottet för samhällsnytta. Han berättar att SBK genom sina distrikt och lokalklubbar utbildar 100–150 ekipage om året till hemvärn.

– I dag ligger ungefär 750 befattningar för tjänstehundsekipage inom hemvärn, säger Håkan.

Eftersom det totalt finns drygt 1000 tjänstehundar inom Försvarsmakten utgör hemvärnsekipagen en stor del.

FÖRARE MED VANLIGT JOBB

De allra flesta ekipage som SBK utbildar till hemvärn är förare som har andra jobb till vardags och som går kursen tillsammans med sin egen hund. Det skulle kunna vara en kock med en collie, en it-konsult med en airdaleterrier eller en grävmaskinist med en labrador, till exempel.

– En skillnad nu mot förr är att det är betydligt fler raser än schäfer och rottweiler som blir tjänstehundar inom hemvärn. Det är en mycket större blandning och det tycker jag är roligt och berikande, säger Håkan.

En annan skillnad är att hund och förare utbildas som ett ekipage. Det har inte alltid varit en del av uppdraget.

– Under en period fram till slutet av 1980-talet levererade SBK hundar till flygvapnet och deras baser. Vi levererade alltså inte förare utan bara hundar, säger Håkan.

UTVECKLING I UPPDRAGET

För SBK är rollen som frivillig försvarsorganisation ett mycket viktigt åtagande. Klubben får ekonomiskt stöd för sitt arbete med tjänstehundsverksamheten och fyller en värdefull samhällsfunktion genom att förse försvaret med hundekipage och kompetent personal.

Håkan berättar att SBK bland annat genomfört flera försovsuppdrag på uppdrag av Försvarsmakten.

– Det handlar om exempelvis marina, ytsökande och säkerhetssökande hundar. Hemvärnsförbanden har blivit mer avancerade och vi är med och utvecklar arbetet med hundarna, säger han.

Samarbetet har möjlighet att intensifieras. Framöver tror Håkan att flygvapendelen inom försvaret kommer att få ett ökat behov av tjänstehundar. Där skulle SBK kunna vara delaktig i att utbilda personal till hundtjänst.

– SBK är som jag ser det den enda organisationen som kan ta på sig hela det här uppdraget totalt sett. Vi finns i hela Sverige och har en naturlig rekryteringsgrupp.

PATRULLHUND SOM MARKERAR
HITTAT FÖREMÅL I SPÅRET.

FLER VÄGAR I REKRYTERING

Håkan uppskattar att ungefär 5000 personer på något vis är aktiva inom tjänstehund i SBK. Det är generellt väldigt trofasta personer, men självklart behöver nya komma till.

– Det har blivit lite av en utmaning att hitta folk. Det är inte som förr, när man hade en fikastund på brukshundklubben och så var rekryteringen klar.

I dag gäller det att synas på sociala medier och i tidningen Brukshunden. SBK satsar också på att informera ute på klubbarna och vid stora hundevenemang.

– Vi måste bli bättre på rekrytering genom att använda fler kanaler och aktiviteter, säger Håkan.

Det kan ibland fungera att vända sig till grupper som är intresserade av militärliv men inte har hund. Blir det napp kan Försvarsmaktens hundtjänstenhet bistå med hund och SBK kan bistå med utbildning.

Håkan berättar att det aldrig varit någon brist på ungdomar som vill delta i aktiviteter, exempelvis att gå hundtjänstskolans ungdomskurs som SBK genomför på försvarets övningsplats Marma i Uppland.

– Vi får inte bedriva rekrytering av personer under 18 år, men när de blivit tillräckligt gamla är många intresserade av att fortsätta inom Försvarsmakten, säger Håkan.

SKOTTFASTA HUNDAR

För att komma in fråga för hemvärnet ska en hund naturligtvis vara skottfast. Den ska ha en mankhöjd på minst 45 centimeter och vara försedd med underull.

Hunden måste vara placeringsbar i förband innan den är 5 år. Den undre gränsen för att komma med på kurs är 12 månader.

Rätt ålder på hunden för att söka in på kurs beror på föraren, förklarar Håkan. Har föraren haft tjänstehund innan vet hon eller han hur det går till och kan sätta igång tidigt. Det är svårare om det är en förstahundsägare som ska gå med en unghund.

– Det finns lydnadskrav och man ska

lära sig att spåra, patrullera och att läsa sin hund. Det är inte fel att vänta ett år och gå allmänlydnad eller spårkurs först.

VÄLTRÄNADE EKIPAGE

Ett färdigt ekipage blir krigsplacerat och tjänstgör cirka 4–13 dygn om året. Det är inte alltid som förare och hund jobbar tillsammans även om de är på samma plats. Hunden måste därför kunna hanteras av någon annan och ligga uppbunden i närheten av andra hundar fast föraren är iväg och utför soldatsysslor.

Vid certifieringsprovet, och sedan också så klart, ska en patrullhund bland annat kunna markera en spårövergång som är upp till 90 minuter gammal, spåra 1500 meter och hitta olika typer av föremål som spårläggaren tagit i. Den ska också klara att markera människor som den hör eller får vittring av i vinden på mellan 50 och 150 meters håll, beroende på om hunden sitter stilla på post eller är ute och patrullerar.

– Jag tror inte att det finns någon annan frivilligorganisation där man tränar så mycket själv för att komma med i förbandet och även när man kommit med. Där tycker jag att hundförarna och SBK är speciella på ett positivt sätt, säger Håkan. ■

GRUNDLIG UTBILDNING

Patrullhundkursen är på 210 timmar. Det tillkommer en **hundförarutbildning** på 4 dagar plus GU-F, det vill säga 10 dagars utbildning i vapenhantering, soldatkunskap och sjukvård, samt **Hv-Intro**, som innehåller försvarsinformation, vapenhantering och inskjutning Automatkarbin 4 (AK 4), sjukvårdsutbildning och täthetsprov skyddsmask.

Hunden måste kunna hanteras av någon annan och ligga uppbunden i närheten av andra hundar när föraren är iväg och utför soldatsysslor.

Foto: Tina Andersson